

УДК 159.9.316.6

© К. В. Василюк, 2022

orcid.org/0000-0002-6670-089X

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.1.251921>

ВАСИЛЕЦЬ Катерина Віталіївна

*аспірантка Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
(м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ

Стаття присвячена висвітленню проблеми дослідження моральної свідомості та її компонентів; проведено короткий огляд наукових досліджень зазначеного феномену. У статті представлено погляди науковців різних галузей, зокрема філософії, етики та психології щодо компонентів моральної свідомості та їх зміст у її функціонуванні. Моральна свідомість розглядається як регулятор поведінки, що відображає ставлення особистості до себе, інших та загальноприйнятих норм. Значна увага в змісті статті приділена уточненню змісту структури моральної свідомості та роз'ясненню її компонентів. На основі аналізу наукових джерел нами була створена теоретична модель моральної свідомості, яка відображає авторське бачення зазначеного феномену. Теоретичну модель складають чотири компоненти, які дають змогу більш детально вивчення моральної свідомості. Обгрунтовано доцільність виокремлення кожного з компонентів. Загалом, представлена модель дає можливість розширити аспекти дослідження моральної свідомості як регулятора поведінки в подальшому. Серед перспектив подальших розвідок нами окреслено виокремлення типології моральної свідомості та специфікація профілів типів.

Ключові слова: моральна свідомість, моральні почуття, моральний вчинок, регулятор поведінки.

Постановка проблеми. Одним з важливих завдань сучасної психології є вивчення ставлення людини до моральних норм як фактора її соціальної поведінки. Вплив економічних та соціально-політичних подій на розвиток суспільної свідомості проявляється у зміщенні ціннісних орієнтацій осіб, зміні впливу моральних норм та принципів як регуляторів поведінки. Тенденція переосмислення загальноприйнятих правил та

моральних цінностей призводить до посилення індивідуалістичної спрямованості особистості, зниження прояву моральних якостей та зростання проявів ненормативної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження моральної свідомості у філософії та етиці відбувалося у різних аспектах: моральні орієнтири та моральний вибір особистості (Бердяєв, 2012), моральні цінності та загальноприйнятність моралі (Дробницький, 2002), структура моральної свідомості (Титаренко, 1974).

Вагомий внесок у вивчення моральної свідомості було зроблено Л. Кольбергом (рівні та стадії морального розвитку особистості), Ж. Піаже (моральні судження та уявлення), А. Хвостовим (дослідження моральної свідомості молоді та виокремлення її типів) та ін. (Kohlberg, 1977; Piaget, 1997; Хвостов, 2011).

Серед українських вчених значну увагу моральній свідомості приділяли О. Квашук (моральна свідомість як активне і цілеспрямоване ставлення молодшого школяра до навколишньої діяльності), Р. Павелків (розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці), М. Савчин (моральна свідомість та самосвідомість особистості) та ін. (Квашук, 2010; Павелків, 2005; Савчин, 2009).

Постановка завдань. Метою статті є обґрунтування теоретичної моделі моральної свідомості. Відповідно до мети статті, нами були виокремлені такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз джерел щодо визначення компонентів моральної свідомості.

2. Представити та обґрунтувати теоретичну модель моральної свідомості особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні одним із завдань є виокремлення компонентів моральної свідомості для дослідження цього феномену як регулятора поведінки та виявлення наявних типів в подальшому.

Загалом у психологічній літературі немає однозначного визначення моральної свідомості. Так, на думку Р. Павелківа, моральна свідомість це «культурологічний та психологічний феномен, що виступає важливою складовою суспільного та

індивідуального буття людини. Вона є одним із компонентів свідомості людини взагалі, що відображає ступінь асиміляції особистістю суспільної моралі, засвоєння, інтерпретації, а іноді й розвитку людиною моральних принципів» (Павелків, 2005, с.26).

О. Бондаревська пропонує дещо інше визначення моральної свідомості та зазначає, що «моральна свідомість особистості – це процес відображення індивідуальною свідомістю морального аспекту суспільних подій та актів поведінки, в результаті яких здійснюється їх моральна оцінка, робиться вибір та регуляція діяльності і поведінки відповідно з інтересами суспільства, які виявляються у вимогах (нормах) суспільної моралі» (Бондаревська, 2001, с.17-24).

Узагальнююче визначення моральної свідомості представлено Л. Антилоговою: «це інтегральне психологічне утворення регулює поведінку людини на основі загальноприйнятих і засвоєних нею моральних норм» (Антилогова, 1999, с.14). Відмінною особливістю моральної свідомості визнається здатність особистості здійснювати вільний та відповідальний вибір власних вчинків, піддавати їх аналізу та оцінці з позицій добре та погано (Антилогова, 1999).

Зважаючи на представлені вище трактування моральної свідомості, ми можемо говорити, що вона як регулятор поведінки буде функціонувати у кожній особистості по різному, адже кожен сприймає та осмислює загальноприйняті норми, принципи та цінності відповідно власного світосприйняття. Ці відмінності будуть яскраво прослідковуватися під час вивчення типології моральної свідомості.

Структура моральної свідомості являє собою цілісність, де всі компоненти знаходяться у тісному взаємозв'язку. Велика кількість досліджень присвячених вивченню моральної свідомості спричинила виникнення потреби теоретичного аналізу та узагальнення отриманих результатів для уточнення структури моральної свідомості. Вчені, серед компонентів моральної свідомості, важливого значення надають моральним знанням, переконанням, ідеалам, цінностям, моральним почуттям (обов'язку, совісті, відповідальності тощо) та моральній рефлексії.

На думку О. Дробницького до компонентів моральної свідомості варто відносити моральні норми, принципи, ідеали, поняття добра, обов'язку, відповідальності, справедливості, сенсу життя, що формуються у суспільстві. Саме уявлення, які формуються на основі вище зазначених компонентів, дають можливість оцінювати дії, вчинки людини з позиції моральності (Дробницький, 2002).

Одним із компонентів моральної свідомості є моральні знання. М. Боришевський вважає, що моральні знання є передумовою виникнення моральних переконань. На процес переходу моральних знань у моральні переконання, на думку вченого, впливає ступінь розвитку якісних характеристик моральних знань: їх обсяг, оперативність, усвідомленість і міцність (Боришевський, 2011, с.24). Таким чином, можна зазначити, що саме моральні знання виступають певним підґрунтям розвитку всіх інших компонентів моральної свідомості. Вони виступають раціональною складовою моральної свідомості та у процесі її формування знаходять відображення у моральних переконаннях. Моральні переконання, в свою чергу, є сукупністю уявлень про моральні норми, принципи та ідеї, яких обов'язково потрібно дотримуватися. Саме вони виступають основою формування моральних ідеалів та цінностей особистості.

Наступним компонентом моральної свідомості виступають моральні ідеали. Моральний ідеал виступає певним універсальним зразком високоморальної особистості, яка володіє всіма важливими для особистості чеснотами на досконалому рівні. Як зазначає А. Зимянський: «Моральні ідеали окремої людини формуються під впливом суспільного морального ідеалу і, у свою чергу, виступають як засіб його досягнення». Саме моральні ідеали впливають на вибір людиною певної лінії поведінки та життєвої позиції (Зимянський, 2015, с.31).

Важливе місце у структурі моральної свідомості займають моральні цінності, адже вони виступають основою гуманізації суспільства та розвитку його духовності. Моральні цінності є регуляторами соціального життя людей та слугують фундаментом і умовою для передачі соціального досвіду від покоління до покоління на основі традицій. Цінності в структурі моральної

свідомості включають у себе моральні норми, принципи, ідеали та регулюють поведінку людини на основі добра і зла. На думку Н. Непомнящої, цінність формується у процесі суб'єктивізації елементів зовнішнього середовища, надаючи особистісний сенс їх змісту та формі. Саме цінності, на думку вченої, впливають на формування поведінки особистості та власних уявлень про своє Я (Непомнящая, 1980, с. 22-30).

Ще одним компонентом моральної свідомості є моральні почуття. Моральні почуття поєднуються із світоглядними принципами, закріплюються у стереотипах поведінки та проявляються у моральних якостях особистості. Моральні почуття виступають відображенням ставлення людини до різних сфера власного життя, соціальних явищ, виступають ціннісно-нормативним регулятором взаємин з оточуючими, а також відображають ставлення до самого себе та до своїх моральних невдач. На сьогодні немає однозначного бачення щодо класифікації почуттів, які слід відносити до моральних, тому науковці у своїх дослідженнях виокремлюють ті почуття, які, на їх думку, мають найбільший вплив на поведінку людини.

Важливою в структурі моральної свідомості є моральна рефлексія. Моральна рефлексія як компонент моральної свідомості виступає основою ціннісно-нормативних переконань особистості. У своїх дослідженнях цього феномену І. Булах під моральною рефлексією розуміє «осмислення і переосмислення особистістю взаємодій (діяльності, взаємин, спілкування) з точки зору належного й ціннісного, яка підносить її на новий рівень осягнення соціального простору» (Булах, 2019, с.104-114). Подібних поглядів дотримується І. Бех зазначаючи, що моральна рефлексія «передбачає здатність індивіда усвідомлювати свої спонуки, передбачати результати вчинків з урахуванням власної позиції та позиції інших людей, здатність узгоджувати мету із засобами її досягнення» (Бех, 2008, с.39). За допомогою рефлексії особистість аналізує ситуації спілкування, власні та чужі вчинки, а також встановлює та регулює моральні вимоги для себе та оточуючих. Високий рівень розвитку моральної рефлексії спонукає особистість сумніватися у власній позиції та моральних якостях, прагнути обґрунтувати власні вчинки. Досліджуючи моральну рефлексію Р. Павелків зазначає, що «в ситуації, що передбачає вибір між своїми інтересами та

благополуччям іншої людини рефлексія дозволяє суб'єкту поглибити не тільки знання про себе, але й про психологію іншого, оцінити його стан як менш сприятливий порівняно зі своїм, робити припущення щодо можливої реакції партнера на його дії» (Павелків, 2018, с.8).

Для кращого розуміння структури моральної свідомості нами була створена її модель. Модель являє собою теоретично виокремлену структуру, яка відображає дійсність у схематизованому вигляді. Створюючи модель моральної свідомості, ми зосередили свою увагу на тих аспектах, які наразі є малодослідженими та мають значний вплив як регулятори поведінки (рис.1).

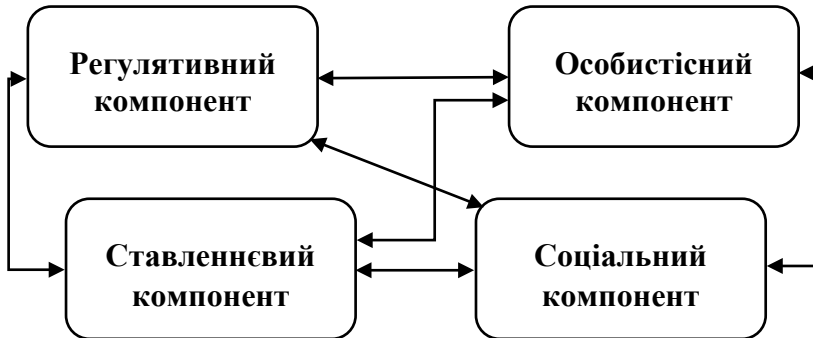


Рис. 1. Структурна модель моральної свідомості

Одним із компонентів моральної свідомості нами було виокремлено **регулятивний компонент**, який відображає усвідомлення моральних норм, правил та прагнення їх дотримуватися. Він представлений моральною рефлексією, моральною інтуїцією та моральною мотивацією. *Моральна рефлексія* розуміється нами як здатність людини розуміти та усвідомлювати моральні правила та норми, що дає змогу розглядати різні варіанти реакцій на події, що пов'язані з моральною сферою. *Моральна інтуїція* у складі регулятивного компоненту дає змогу людині зробити вибір на користь певних моральних норм або правил, а також орієнтує особистість на певні дії у суперечливих ситуаціях. *Моральна мотивація*, в свою чергу, вказує на прагнення особистості до дотримання моральних норм, створення морально та соціально прийнятної атмосфери взаємодії з оточенням. Моральна мотивація виступає

фундаментом формування системи цінностей особистості, а також впливає на особистісні установки.

Наступний компонент, який ми виокремили – **особистісний**. Основою цього компоненту виступають особистісні якості, які формуються під впливом усвідомлених моральних норм і правил та впливають на особистісні диспозиції. Нами були обрані ті якості, які, на нашу думку, мають значний зв'язок з моральною сферою особистості. Особистісний компонент представлений такими особистісними якостями: *принциповість*, *етичність*, *нормативність*, *толерантність*. *Принциповість* характеризує прагнення дотримуватися власних моральних та ціннісних установок. Високий рівень принциповості також вказує на те, що у разі вибору між власними переконаннями та соціально бажаними, особистість надаватиме перевагу першим, що пов'язано з низьким рівнем почуттям провини та прагненням уперто відстоювати власні погляди. *Нормативність*, в свою чергу, є показником прагнення дотримуватися загальноприйнятих норм та традицій, а також виступає показником соціальної адаптивності. Високий рівень нормативності вказує на готовність особистості відмовитися від власних позицій та амбіцій заради суспільного блага. *Етичність* тісно пов'язано з соціальною зрілістю та у складі особистісного компоненту характеризує сумлінність, потребу в розумінні та прагнення створити навколо себе етичне середовище, яке дасть змогу дотримуватися власних установок не порушуючи загальноприйняті правила, а також бажання розділяти просоціальні інтереси. *Толерантність* виступає показником ставлення особистості до навколишнього оточення, прояву толерантного чи інтолерантного ставлення до різних соціальних груп, а також дає змогу дослідити ставлення особистості до певних соціальних процесів.

Ще одним важливим компонентом, на наш погляд, виступає **соціальний**. *Соціальний компонент* відображає просоціальність особистості та її соціальну зрілість та представлений соціальною відповідальністю, екзистенційною відповідальністю, альтруїстичними почуттями та просоціальними цінностями. *Соціальна відповідальність* характеризує схильність особистості дотримуватися прийнятих соціальних норм, правил та рольових обов'язків. *Екзистенційна відповідальність* вказує на сформо-

ваність особистісних установок та готовність брати відповідальність за власні вчинки та бугтя, а також виступає показником соціальної зрілості. Соціальна зрілість, в свою чергу, характеризує свідому реалізацію соціальних норм та цінностей, а також прояв соціальних якостей. Ще одним важливим складником особистісного компоненту є *альтруїстичні почуття*. До альтруїстичних почуттів ми відносимо почуття емпатії, любові, чуйності, гідності та обов'язку, тобто ті почуття, що відображають гуманно-відповідальне ставлення особистості до оточуючих. *Просоціальні цінності* в структурі особистісного компоненту синтезують в собі інтереси, ідеали та установки особистості. Основними цінностями у нашому дослідженні виступають цінності добра, справедливості, любові та чесності.

У нашій моделі ми також виокремлюємо *ставленнєвий компонент* моральної свідомості, який відображає ставлення до моральних норм та установок як регуляторів поведінки та їх вплив на особистісні диспозиції. Одним із показників цього компоненту є *моральна стійкість особистості*, яка характеризує ставлення особистості до моральних норм та установок як таких, що за жодних умов не можуть порушуватися. Високі показники моральної стійкості вказують на те, що особистість готова дотримуватися моральних норм та правил за будь-яких умов та готова приймати наслідки своїх вчинків, навіть, якщо вони мають негативний характер. Показником цього компоненту також є *моральна компромісність*. Моральна компромісність характеризує готовність особистості порушувати власні установки та моральні норми за певних умов. Це пов'язано з тим, що в процесі формування власних установок та диспозицій особистість може поділяти загальноприйняті норми та правила на такі, що стосуються особисто її або ж обов'язкові для дотримання іншими, але не нею.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Загалом, виокремлена нами структура моральної свідомості дозволяє розширити розуміння цього феномену та досліджувати її з урахуванням різнобічних факторів, що значно розширює можливість подальшого вивчення проблем моральної сфери особистості. Кожен з виокремлених нами компонентів моральної свідомості тісно пов'язаний один з одним, що дає змогу

підтвердити доцільність саме такого поділу. Варто відзначити, що представлена модель дає можливість комплексного дослідження моральної свідомості особистості. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку вбачаємо у виокремленні типів моральної свідомості та їх специфікації.

Список використаних джерел

- Антилогова Л. Н. Психологические механизмы нравственного сознания личности : автореф. дисс. ... д-ра психол.наук : 19.00.01. Новосибирск, 1999. 42 с.
- Бердяев Н. А. Философия неравенства / сост. и отв. ред. О.А.Платонов. Москва : Ин-т русской цивилизации, 2012. 624 с.
- Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 -х кн. Київ : Либідь, 2008. Кн. 1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 278 с.
- Бондаревская Е. В. Смыслы и стратегии личностно-ориентированного воспитания. *Педагогика*. 2001. № 1. С. 17–24.
- Булах І. С. Психологічні механізми особистісного зростання підлітків. *Проблеми сучасної психології*. 2019. № 8. С. 104–114.
- Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 340 с.
- Буржук С. Г. Кулибанова В. В., Тэор Т. Р. Корпоративная и социальная ответственность. Санкт-Петербург : СПбГИЭУ, 2012. 266 с.
- Веселова Е. К. Практические занятия в рамках программ духовно-нравственного воспитания в вузе. Методические материалы. *Образовательные технологии*. 2015. № 1. С. 89–117.
- Дробицкий О. Г. Моральная философия : избр. труды /сост. Р. Г. Апресян. Москва : Гардарики, 2002. 523 с.
- Зимянський А. Психологічні умови розвитку моральної самосвідомості підлітків : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Дрогобич, 2015. 226 с.
- Квашук О. В. Моральна свідомість як активне і цілеспрямоване ставлення молодшого школяра до навколишньої діяльності. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер.: Психологія і педагогіка*. 2010. № 16. С. 104–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2010_16_13
- Корлякова А. Ф. Морально-этические ценности в представлении молодых людей. *Известия Российского государственного*

- педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2008. № 86. С. 208–213.
- Некіз Т. Моральний вибір особистості юнацького віку у філософському та психологічному контексті. *Освіта і наука*. 2021. № 1: матеріали звітно-наук. конф. (м. Київ, 7 квіт.). URL: <https://e-journals.npu.edu.ua/index.php/on/issue/view/16>
- Непомнящая Н. И., Каневская М. Е., Пахомова О. Н. Ценность как центральный компонент психологической структуры личности. *Вопросы психологии*. 1980. № 1. С. 22–30.
- Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці: автореф. дис. ... д-ра. психол. наук : спец. 19.00.07. Київ, 2005. 40 с.
- Павелків Р. В. Рефлексія як психологічний механізм моральної саморегуляції поведінки особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2018. № 11. С. 5–10.
- Пенионжек Е. В., Михеева С. Н., Воротникова М. В. Моральный выбор: проблемы свободы и моральной ответственности гражданина. *Манускрипт*. 2017. № 86. С. 1–12.
- Психологічні закономірності розвитку духовності особистості: монографія / М. Й. Боришевський, О. В. Шевченко, Н. Д. Володарська та ін. ; за ред. М. Й. Боришевського. Київ : Пед. думка, 2011. 200 с.
- Титаренко А. И. Специфика и структура морали. *Мораль и этическая теория*. Москва, 1974. С. 7–49.
- Хвостов А. А., Иванова А. Моральное сознание молодежи России (на материале исследования молодежи Москвы и Кубани). *Развитие личности*. 2001. № 2. С. 78–111.
- Kohlberg L. H. Richard Moral development: A review of the theory. *Theory Into Practice*. 1977. № 16 (2). P. 53–59. DOI: 10.1080/00405847709542675

References

- Antilogova, L. N. (1999). *Psichologicheskie mehanizmy razvitiya npravstvennogo soznaniya lichnosti [Psychological mechanisms of moral consciousness development of the person]*. (Doct. diss.). Novosibirskij gosudarstvennij pedagogicheskij universitet [in Russian].
- Bekh, I. D. (2008). *Vyhovannja osobystosti: U 2 kn. Kn. 1: Osobystisno-orientovnyj pidhid: teoretyko-tehnologichni zasady [Education of*

- personality in 2 books. Book 1 Personality-oriented approach: theoretical and technological principles*]. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
- Berdjaev, N. A. (2012). *Filosofija neravenstva [Psychology of inequality]*. Moskva: In-t russkoj civilizacii [in Russian].
- Bondarevskaja, E. V. (2001). Smysly i strategii lichnostno-orientirovannogo vospitaniya. [Meanings and strategies of personality-oriented education.]. *Pedagogika. [Pedagogy]*, 1, 17-24 [in Russian].
- Borishevsky, M. Y., Shevchenko, O. V., & Volodarska, N. D. (2011). *Psyhologichni zakonomirnosti rozvytku duhovnosti osobystosti: monografija [Psychological laws of development of spirituality and specialness: monograph]*. Kyiv: Pedagogic Dumka [in Ukrainian].
- Bulakh, I. S. (2016). *Psykhologija osobystisnoho zrostannia pidlitkiv: realii' ta perspektyvy: monografija [Psychology of personal growth of adolescents: realities and prospects: monograph]*. Vinnytsia: Nilan Ltd [in Ukrainian].
- Bulakh, I. S. (2019). Psyholohichni mekhanizmy osobystisnoho zrostannia pidlitkiv [Psychological mechanisms of personal growth of adolescents]. *Problemy suchasnoi psyholohii [Problems of modern psychology]*, 8, 104-114 [in Ukrainian].
- Burzhuk, S. G., Kulibanova, V. V., & Tjeor, T. R. (2012). *Korporativnaja i sotcialnaja otvetstvennost [Corporate and social responsibility]*. Sankt-Peterburg: SPbGIEU [in Russian].
- Drobiitckij, O. G. (2002). *Moralnaja filosofija: izbr. trudy [Moral philosophy: Fav. works]*. Moscow: Gardariki [in Russian].
- Hvostov, A. A., & Ivanova, A. (2001). Moral'noe soznanie molodezhi Rossii (na materiale issledovanija molodezhi Moskvy i Kubani) [Moral consciousness of the youth of Russia (based on the study of youth in Moscow and Kuban)]. *Razvitie lichnosti [Personal development]*, 2, 78-111 [in Russian].
- Kohlberg, L., & Hersh, R. H. (1977). Moral development: A review of the theory. *Theory into practice*, 16(2), 53-59.
- Korljakova, A. F. (2008). Moralno-jticheskie cennosti v predstavlenii molodykh ljudej [Moral and ethical values as seen by young people]. *Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gercena [Bulletin of the Russian State Pedagogical University. A. I. Herzen]*, 86, 208-213 [in Russian].

- Kvashuk, O. V. (2010). Moralna svidomist yak aktyvne i tsilespriamovane stavlennia molodshoho shkoliara do navkolyshno' diialnosti [Moral testimony is more active and focused on putting a young schoolboy to the point of becoming a teacher]. *Naukovi zapysky Nacionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Ser.: Psykholohija i pedahohika [Scientific notes [of the National University "Ostrozka Academy"]]. Ser.: Psychology and pedagogy*, 16, 104-112. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2010_16_13 [in Ukrainian].
- Nekiz, T. (2021). Moralnyi vybir osobystosti yunatskoho viku u filosofskomu ta psykholohichnomu konteksti. *Osvita i nauka*, 1: materialy zvitno-nauk. konf. (m. Kyiv, 7 kvit.). Retrieved from <https://e-journals.npu.edu.ua/index.php/on/issue/view/16> [in Ukrainian].
- Nepomnjashchaja, N. I., Kanevskaja, M. E., & Pahomova, O. N. (1980). Cennostnost' kak central'nij komponent psihologicheskoy struktury lichnosti [Value as a central component of the psychological structure of a person]. *Voprosy psihologii [Questions of psychology]*, 1, 22-30 [in Russian].
- Pavelkiv, R. V. (2005). *Rozvytok moralnoi svidomosti ta samosvidomosti v molodshomu shkylnomu vici* [Development of moral evidence and self-awareness in a young school student]. (Ext. abstract of PhD diss.). Ins-t psihologii' imeni G.S. Kostjuka APN Ukrai'ny, Kyiv [in Ukrainian].
- Pavelkiv, R. V. (2018). Refleksiiia yak psykholohichniy mekhanizm moralnoi samorehuliatcii povedinky osobystosti [Reflexion as a psychological mechanism of moral self-regulation of behavior of a particular person]. *Psyhologija: real'nist' i perspektyvy [Psychology: reality and perspectives]*, 11, 5-10 [in Ukrainian].
- Penionzhak, E. V., Miheeva, S. N., & Vorotnikova, M. V. (2017). Moral'nyj vybor: problemy svobody i moral'noj otvetstvennosti grazhdanina [Moral choice: problems of freedom and moral responsibility of a citizen.]. *Manuskript [Manuscript]*, 86, 1-12 [in Russian].
- Titarenko, A. I. (1974). Spetsyfika i struktura morali [Specificity and structure of morality]. *Moral i jeticheskaja teorija [Morality and ethical theory]*. (p. 7-49). Moscow [in Russian].
- Veselova, E. K. (2015). Prakticheskie zaniatija v ramkah programm duhovno-nravstvennogo vospitanija v vuze. Metodicheskie materialy. [Practical classes in the framework of programs of

spiritual and moral education at the university. Methodical materials.]. *Obrazovatelnye tekhnologii [Educational technologies.]*, 1, 89-117 [in Russian].

Zymianskyi, A. (2015). *Psykhologichni umovy rozvytku moralnoi samosvidomosti pidlitkiv [Psychological mind the development of moral self-awareness of children]* (PhD. diss.). Drogobych. Drogobyt'sk State Pedagogical University IM. I. Franck, Drogobych [in Ukrainian].

K. Vasylets

PECULIARITIES OF MORAL CONSCIOUSNESS OF PERSONALITY: THEORETICAL MODEL

The article is devoted to the problem of moral consciousness research and its components; a brief review of scientific research on this phenomenon. The article presents the scientists views in various fields, including philosophy, ethics and psychology on the components of moral consciousness and their content in its functioning. Moral consciousness is considered to be a regulator of behavior, which reflects the attitude of the individual to himself, others and generally accepted norms. Considerable attention in the content of the article is paid to clarifying the content structure of moral consciousness and explaining its components. Based on the analysis of scientific sources, we have created a theoretical model of moral consciousness, which reflects the author's vision of this phenomenon. The author singles out four components of moral consciousness: regulatory, personal, social and attitude, which allow a more detailed study of moral consciousness. The expediency of isolating each components and their components is substantiated. In general, the presented model provides an opportunity to expand the aspects of the moral consciousness study as a regulator of behavior in the future. Among the prospects for further explorations, we have outlined the typology of moral consciousness and the type profiles specification.

Key words: moral consciousness, moral feelings, moral act, regulator of behavior.

Надійшла до редакції 9.11.2021 р.